

Φραγμός και εξέλιξη (Πρωτ. π. Θωμάς Βαμβίνης)

Categories : [ΘΕΟΛΟΓΙΑ](#)

Date : 19 Ιανουαρίου, 2006

Είχαμε κατά την περίοδο του Βυζαντίου επιστημονική στασιμότητα;

Η αρχαιοελληνική ακμή είχε εκλείψει μαζί με τα μεγάλα πνεύματα;

"Ο Χριστιανισμός, προσανατόλισε τον άνθρωπο σε άλλους στόχους και προκάλεσε διαφορετικής ποιότητας και εντάσεως αναζητήσεις από εκείνες του παλαιού κόσμου. Έστρεψε τον άνθρωπο στα εντός και απέστρεψε την ερευνητική του ματιά από το υλικό περιβάλλον. Στο Ανατολικό Ρωμαϊκό Κράτος (στο Βυζάντιο) δεν είχαμε σκοτεινό μεσαίωνα' τα περί σκοτεινού μεσαίωνα αφορούν τούς χώρους στους οποίους κυριαρχούσαν οι Φράγκοι. Σε σχέση, όμως, με την αρχαιότητα και τον 16ο και 17ο μ.Χ αιώνα είχαμε μιά επιβράδυνση..."

Ορισμένες φορές γίνονται συζητήσεις, κυρίως με νέους ανθρώπους, οι οποίες ενώ μοιάζουν ανούσιες, έχουν μιά ουσιαστική επικαιρότητα, γιατί βοηθούν στην βαθύτερη θέαση της σύγχρονης καθημερινότητας. Σέ μιά τέτοια συζήτηση ήλθε το θέμα της επιστήμης στο λεγόμενο Βυζάντιο. Προβλήθηκε η άποψη ότι κατά την χιλιόχρονη και πλέον ζωή του είχαμε επιστημονική στασιμότητα. Η αρχαιοελληνική ακμή είχε εκλείψει μαζί με τα μεγάλα πνεύματα. Κυριάρχησε παντού η νέα πίστη, ο Χριστιανισμός, που προσανατόλισε τον άνθρωπο σε άλλους στόχους και προκάλεσε διαφορετικής ποιότητας και εντάσεως αναζητήσεις από εκείνες του παλαιού κόσμου. Έστρεψε τον άνθρωπο στα εντός και απέστρεψε την ερευνητική του ματιά από το υλικό περιβάλλον. Επισημάνθηκε, βέβαια, ότι στο Ανατολικό Ρωμαϊκό Κράτος (στο Βυζάντιο) δεν είχαμε σκοτεινό μεσαίωνα' τα περί σκοτεινού μεσαίωνα αφορούν τούς χώρους στους οποίους κυριαρχούσαν οι Φράγκοι. Σέ σχέση, όμως, με την αρχαιότητα και τον 16ο και 17ο μ.Χ αιώνα είχαμε μιά επιβράδυνση.

Ήταν μιά πολύ σύντομη συζήτηση σε σχολικό περιβάλλον, με αναφορές στο βιβλίο της Ιστορίας των Επιστημών, το οποίο διδάχθηκε για δύο χρόνια ως υποχρεωτικό

μάθημα στην 3η τάξη του Λυκείου, για να «αποσυρθή» κατόπιν (τα δύο τελευταία χρόνια) κατατασσόμενο στην κατηγορία των «επιλεγόμενων» μαθημάτων.

Η συζήτηση αυτή, λόγω του πιεστικού σχολικού προγράμματος, έμεινε ανολοκλήρωτη. Πιθανώς ο καθένας από τούς συζητητές να την ολοκλήρωσε μόνος του μέσα στην σκέψη του. Επειδή είναι αδύνατο να γνωρίζω το πώς κινήθηκε η σκέψη των άλλων, θέλω στή συνέχεια να περιγράψω την ολοκλήρωσή της από την δική μου μόνο πλευρά.

Θά συνεχίσω την συζήτηση με μιά εικόνα λίγο ρομαντική. Ένα ποτάμι κυλάει ήρεμα και αργά τα νερά του μέχρι να συναντήσει κάποιο τεχνητό φράγμα το οποίο σταματά την παρά πέρα πορεία του. Έτσι μετατρέπεται σε μιά σχεδόν ακύμαντη τεχνητή λίμνη. Τό βάρος του νερού, που δεν μπορεί να συνεχίσει την φυσική του πορεία, ασκεί μεγάλες πιέσεις στα τοιχώματα που το περιορίζουν. Όσο αυξάνει ο όγκος του, όσο ανεβαίνει η στάθμη του, τόσο αυξάνουν και οι πιέσεις που ασκεί. Αν, λοιπόν, στο χαμηλότερο μέρος του φράγματος ανοιχθή μιά μικρή διέξοδος, τότε το νερό που θα απελευθερώνεται από αυτή θα εκτινάσσεται με μεγάλη δύναμη προς τα εμπρός. Δηλαδή, η αργή και ήρεμη ροή του νερού που αναστέλλεται, όταν εξαναγκάζεται να συνεχίσει την πορεία της μέσα από ένα περιορισμένο άνοιγμα, τότε εκσφενδονίζεται με μεγάλη ταχύτητα προς τα εμπρός.

Αυτή η εικόνα μού ήρθε στο νού στή συνέχεια εκείνης της συζητήσεως. Παρομοίασα μέσα στην σκέψη μου την ζωή και την εξέλιξη του ανθρώπου κατά την ιστορική διαδρομή του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους με την ήρεμη και αργή ροή ενός ποταμού, που δεν «πιέζεται» από καμιά περιοριστική κοίτη, που δεν αναστέλλεται από κανένα τεχνητό φράγμα, αλλά που προχωρά σε εύφορη πεδιάδα διακλαδιζόμενο σε αμέτρητες φυσικές διεξόδους. Η ύπαρξη του ανθρώπου, τότε, δεν περιοριζόταν σε μιά μόνο λειτουργία της ψυχής του, η εξέλιξή του δεν ταυτιζόταν με την εξέλιξη της τεχνολογίας και της επιστημονικής γνώσης των υλικών φαινομένων. Ο άνθρωπος δεν θεωρείτο ζώο που κατασκευάζει εργαλεία, ούτε αντιμετωπιζόταν ως αριθμητικό μέγεθος, δηλαδή, ως βιολογική μονάδα που επηρεάζει τούς δείκτες της οικονομίας. Δεν απουσίαζαν, βέβαια, και τέτοιες αντιμετωπίσεις του ανθρώπου από τον «ένδοξο», κατά Καβάφη, «βυζαντινισμό μας», αλλά η κρατούσα νοοτροπία ήταν άλλη. Η συνισταμένη των δυνάμεων της πολυφυλετικής κοινωνίας του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους, την οποία συγκροτούσαν σε ένα σώμα το Ρωμαϊκό Δίκαιο, ο Ελληνικός Πολιτισμός και η Ορθόδοξη πίστη, ήταν «ομόρροπη» με την θεολογική

προοπτική του ανθρώπου, όπως την δίδαξαν οι μεγάλοι Πατέρες της Εκκλησίας. Ο άνθρωπος μέσα σ' αυτό το πνευματικό κλίμα αναπτυσσόταν ομαλά, σε όλες τις πτυχές της ζωής του, σε όλες τις εσωτερικές και εξωτερικές λειτουργίες και εκφάνσεις της ψυχοσωματικής του συγκρότησης. Ασκούσε την επιστήμη, αλλά είχε αναφορά στον Θεό. Πρότυπά του ήταν οι Άγιοι, στόχος η θέωση, βασικές αρετές η φιλοθεία και η φιλανθρωπία. Πρώτιστη σπουδή των πνευματικών πατέρων του λαού ήταν η εμπειρική γνώση του Θεού και η θεολογική ενατένιση των κτισμάτων. Η επιστήμη δεν οδηγείτο στην πυρά. Ήταν ελεύθερη μέσα στα πεπερασμένα όριά της. Δεν αντιμετωπιζόταν, όμως, σαν ένα κλειστό αυτοτελές σύστημα. Γέμιζε με νόημα από την θεολογία. Κυριαρχούσα άποψη ήταν ότι καθετί που έχει αρχή έχει και τέλος. Καί ο κόσμος έχει αρχή, η ύλη δεν θεωρείται πλέον άναρχη, όπως την αντιλαμβάνονταν οι αρχαίοι φιλόσοφοι, γι' αυτό θα έχη κάποιο τέλος, το οποίο, βέβαια, όπως και η αρχή, είναι στα χέρια του Θεού. Η επιστήμη που στηρίζεται στις λειτουργίες του εγκεφάλου δεν μπορεί να περάση πέρα από την αρχή και πέρα από το αναμενόμενο τέλος. Τίς περιοχές αυτές τις φωτίζει ο αποκαλυπτικός λόγος των Προφητών, των Αποστόλων και των Πατέρων.

Η ανάπτυξη της επιστήμης στις μέρες μας είναι αποτέλεσμα, σχεδόν αποκλειστικά, του άγχους, το οποίο, εν πολλοίς, δημιουργείται και ενισχύεται από τούς κανόνες της ελεύθερης αγοράς και από τις διαδικασίες αναδείξεως των πανεπιστημιακών δασκάλων. Αντίθετα, στην Ρωμηοσύνη των αγίων Πατέρων μας ως προϋπόθεση της κατανόησης των κτισμάτων προβαλλόταν η αμεριμνία. Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς έλεγε: «Αφροντις βίος διά την εις Θεόν ελπίδα φυσικώς κινεί την ψυχήν προς κατανόησιν των κτισμάτων του Θεού». Αλλά και το έργο και ο σκοπός της επιστήμης ήταν διαφορετικός. Ο ίδιος Πατέρας έλεγε: «Τί τοίνυν έργον τε και τέλος των ζητούντων την εν τοίς κτίσμασι Θεού σοφίαν; Ουχ η της αληθείας εμπορία και η προς τον κτίσαντα δοξολογία;». Η εύρεση (εμπορία) της αλήθειας συνδεόταν με την «προς τον κτίσαντα δοξολογία». Τά κτίσματα δεν ήταν αποτελέσματα της τύχης, ήταν «τα πράγματα του Θεού», δηλαδή αποτελέσματα της δημιουργικής πράξεως του Θεού, και γι' αυτό «ύλη δοξολογίας» της σοφίας του «Κτίσαντος». Ακόμη, η γνώση τότε είχε άλλο υψηλότερο περιεχόμενο, μιά άλλη ποιότητα. Δεν ήταν απλώς η εύρεση των «μηχανισμών» του υλικού κόσμου, αλλά η ζωή του νού, που είχε άμεση σχέση με την αγάπη του Θεού. Ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής έγραφε: «Ει η ζωή του νού, ο φωτισμός εστί της γνώσεως, τούτον δέ η εις Θεόν αγάπη τίκτει, καλώς ουδέν της θείας αγάπης είρηται μείζον».

Γιά πολιτικούς, θεολογικούς και άλλους λόγους ο δυτικός άνθρωπος έχασε αυτήν την πολιτιστική και πνευματική παράδοση. Περιορίσθηκε σε πολύ λίγα πράγματα.

Μπήκε μπροστά του ο φραγμός του σχολαστικισμού που ανέκοψε την εμπειρική πορεία της ολοκλήρωσής του. Έχασε την ησυχαστική προσευχή, την επιστήμη των λογισμών, την φυλακή της καρδιάς που ανοίγει τον δρόμο για την είσοδο της χάριτος του Θεού σ' αυτήν, έπαψε να βλέπει την κτίση με φωτισμένο τον οφθαλμό της ψυχής. Έμεινε μονάχα με το μυαλό απέναντι στα υλικά πράγματα, τα οποία κατανόησε ως θηράματα ή ως απειλή. Στή δύναμη, λοιπόν, του μυαλού έρριξε όλη την μέριμνά του. Έτσι, η επιστήμη του μυαλού, σαν στενό άνοιγμα στο χαμηλότερο μέρος του υπαρξιακού φράγματος, με το οποίο ανέστειλε την ομαλή πορεία της αρμονικής εξέλιξέως του, έδωσε μεγάλη ταχύτητα στην επιστημονική μονοδιάστατη πρόοδο.

Είναι θαυμαστή η εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας στις μέρες μας. Θά κλείσω, όμως, με δυό «ριζοσπαστικές» ερωτηματικές προτάσεις: Είναι αναγκαία για τον άνθρωπο όλα τα επιτεύγματα των συγχρόνων ερευνητών και κατασκευαστών; Μήπως πολλά από αυτά (όχι, βέβαια, όλα) αντί να καλύπτουν πραγματικές ανάγκες, δημιουργούν την ψευδαίσθηση υπάρξεως αναγκών, δηλαδή αναγκών που δεν είναι πραγματικές;

Φυσικά, δεν μπορεί να θεωρηθή πρόοδος του ανθρώπου η υποδούλωσή του σε μή πραγματικές ανάγκες. Ο όσιος Παύλος ο Θηβαίος και οι «συμμέτοχοι» της εμπειρίας του πιστεύω ότι υπογραμμίζουν αυτήν την αλήθεια.

(Πηγή: 'Εκκλησιαστική Παρέμβαση')